

האומנם ויכוח-סרק?

1

לפני ימים אחדים חלפה, מבלי משים, בין החדשות, ידיעה אפרורית כדלהלן:
המימשל הצבאי של יהודה והשומרון העניק לעיריית שכם הלוואה בסך 200,000 ל"י לשמונה שנים
(בריבית של ששה אחוזים).
לא הייתי נוכח במעמד החתימה על הלוואה זו, אך הנני משער כי צד אל"ף (המקבל) אולי גיחך
גיחוך קל אל תוך שפמו או זקנו, למראה תאריך הפרעון שתחולתו בעוד שמונה שנים מהיום.
אלא שייתכן כי גם צד ביי"ת (המלווה) הרהר אותה שעה במשהו.
אם כך ואם כך, בעוד הצדדים חותמים, ומיד לאחר מכן, הוסיף הזמן לרוץ אל מועד שמונה השנים,
כדרך שהוא רץ אל תאריכים ומועדים אחרים, רבים לאין-ספור.
ואכן, אולי מצחיק לחשוב על כך, אך כפי שהדברים נראים עכשיו אפשר מאוד כי הלוואה זו לא
הונחה על קרן-הצבי והיא תוחזר במלואה אם לא תבקש עיריית שכם ארכה מן הממשלה הישראלית,
כתום שמונה השנים.
ראיתי צורך לומר כאן שבחה של הלוואה זו לא רק מפני שהיא מאזנת את תקציבה של עיריית שכם,
אף כי גם זה דבר ראוי לשבח.
היא ראויה לשבח מפני שהיא מאזנת ומחזקת גם את רוחו ומעמדו של הציבור היהודי במדינה, והיא
אולי הצהרה מדינית חשובה יותר מכמה הצהרות מוסמכות אחרות, שנשמעו בישראל בשבוע זה.

2

כך, למשל, חמת הצהרתו של דוד הכהן, יו"ר ועדת-חוץ-ובטחון.
בקומו להתריס כלפי אלה הסבורים שיש לנו זכות להחזיק ב"שטחים", מטעמי בטחון והיסטוריה
ומטעמים משפטיים, הטיח דוד הכהן בכנסת שאלות כדרבנות:
"האם נחדש את התקופות העכורות בהיסטוריה שבהן רק הכוח קבע? האם נרצה שידביקו לנו
הערכות כעם הכובש בכוח-הזרוע?"

זאת בענין זכותו של העם היהודי לגבי שטחים שהעם והציונות ראו אותם תמיד כלבה של ארץ-ישראל ולא שיערו את הארץ בלעדיהם.

טיב משמעותה של הצהרה כזאת אינו צריך פירושים והמעניין שבדבר הוא שדוד הכהן ידוע בהתנגדותו החריפה לכל הצהרות (בעלות תוכן אחר, כמובן) מחמת הנזק הנורא שבהן.

עם המתנגדים להצהרות נמנית גם גולדה מאיר אשר קבעה בהרצאה שלה, השבוע, ש"קודם-כל אני עושה לעצמי רשימה על מה לא אוותר. לא נסכים לחלוקה מחודשת של ירושלים, לא נמסור בחזרה את הגולן, לא נסכים שעזה תהיה שוב כעין אקדח המכוון נגדנו. — ולא יעלה על הדעת שבענין השיט נישען רק על כוחות או"ם."

באמת קשה לטעון נגד רשימה זו, רשימה כה מסודרת וכה נאה, דבר לא נשכח כאן. וגם העיקרון נכון: ראשית-כל נרשום נא לפנינו, כל אחד על דף ניר, על מה אין הוא מוותר. ואף-על-פי-כן חסר כאן דבר-מה. חסר כאן ענין אחד שכאילו היה קיים מאות בשנים בהכרת העם ואחר-כך בציונות, ענין מסויים ששמו ארץ, מושג מסויים אשר שמו ארץ-ישראל, מהות אשר חיים ווייצמן, למשל, עמל בשעתו, וגם הצליח במידה רבה, להסביר לאנגלים, שהיא מהות יהודית כמו שאנגליה היא אנגלית, מהות אשר אין לחשוד אפילו רגע שהיא נשמטה מזכרונה של גולדה מאיר ושל אחרים, ובכל-זאת אין מהות זו מצויה באותה רשימה מדוקדקת ובדומות לה. במקום מהות זו של ארץ-ישראל, קיימת סיטואציה מסויימת, צירוף-נסיבות מסויים, שעל-פיו כל יהודי גוזר את מפת המולדת ההיסטורית על פי עדיפויות משלו, כגון שכוחות או"ם אינם משענת בטוחה, או שישובים יהודיים צפוניים נמצאים אל מול הרמה הסורית ושרצועת-עזה נמצאת אל מול איזור ישראלי מיושב. ואילו במקומות שבהם אין לחישובים אלה תוקף, באים חישובים אחרים, בטחוניים, כלכליים, דמוגרפיים, ואף זאת לפי סדר-עדיפויות של איש ואיש, בתוספת התחשבות בסיכויי השלום, על כל דרגותיו האפשריות, ובצירוף חישובים כגון ערכה של "הגדה המערבית" לגבי המסכת הכלכלית של ירדן וכיוצא באלה.

האירוניה שבדבר הוא שדווקא מתוך חישובים אלה — יותר מאשר מתוך הצהרות על שלימותה ההיסטורית והבטחונית של הארץ, עולה דמות עמידתנו בשטחים המוחזקים כעמידה של כיבוש, המזכירה את "התקופות העכורות אשר בהן רק הכוח קבע", דמות של התעקשות, כביכול, על פרוצדורה מסויימת של משא-ומתן, התעקשות לא-מובנת, שסופה לאבד כל משען ואהדה בדעת-הקהל בעולם.

אמנם כן, בכל ההצהרות הללו חוזר ונשנה פסוק קצר, אשר דבריו כמסמרות נטועים ועיקרו בכך שעל ירושלים לא נוותר.

ענין זה הוא כה מקובל וכה שגור ואיתן, עד שכבר אפשר להסתפק לגביו בתזכורת קצרה, חוזרת ונשנית, אבטומטית כמעט, תזכורת שאפשר להפליג ממנה אל כל החישובים הנ"ל ולהשאירה מתנוודדת אי-שם על בלימה, בבטחון גמור.

פעמים יש אפילו רגש כי תזכורת זו, לא פחות משהיא באה כלפי חוץ, היא באה גם מתוך צורך של מתן פורקן כלפי פנים. כביכול, לאחר שאנו קובעים מושכל-ראשון זה, אנו חפשיים לנפשנו.

4

כל זאת לא הזכרתי אלא כדי להבליט את הרקע שעליו נשמעו בשבוע זה דבריו של בן-גוריון בכמה מן הענינים האלה.

לא בפעם הראשונה מביע בן-גוריון בשאלות הללו עמדה אשר רבים מבינינו נרתעים מפניה בתמיהה ובצער. לא כל שכן עכשיו, שעה שדבריו נשארים לא יוצאי-דופן אל דווקא מתמזגים, בכמה עיקרים שלהם, עם הלכי-רוח אשר כל כולם אינם מטיבו ומשרשו.

בפגישה עם משלחת נשי "הדסה-ויצ"ו" מקאנאדה אמר בן-גוריון – והוא חוזר על כך בשינוי נוסח בהיכל-התרבות – כי אילו ניצבה בפניו הברירה להחזיר השטחים תמורת שלום-אמת, שלום של ממש, בכל המובנים, היה ללא ספק מחזיר הכל, לבד מן העיר העתיקה.

אלא, כך הוסיף ואמר, השלום עם הערבים אינו מציאותי, ולכן כל הוויכוח על כך, אם להחזיר או לא, הוא ויכוח-סרק.

אקדים ואומר מיד כי ברור שאין אפשרות לקבוע מראש – כי בשום פנים ואופן לא נחזיר את השטחים. דבר כזה, לדעתי, אין שום עם בעולם יכול להצהיר לגבי כל שטח שהוא. יכול להתהוות מצב, אם של לחץ חזק שאין לעמוד בפניו, אם של אולטימאטום, אם של סכנת תבוסה צבאית לא-נמנעת, שבו הכרח לוותר לא רק על "שטחים מוחזקים". אלא שלא על כך נסבו דבריו של בן-גוריון ולא על כך אנו דנים כיום.

הברירה שעליה מדבר בן-גוריון היא אחרת. היא ברירה היפותטית – אפילו אוטופית – של "שטחים" תמורת שלום מלא, אשר בו למעשה אין הגבולות המדיניים אלא סימון של תחומי-ניהול אזרחיים שיחסי הידידות והרצון הטוב שביניהם אינם מוטלים בספק.

מבחינה עקרונית אפשר, כמובן, לשער אפשרותה של ברירה בין "שטחים" ובין שלום בתנאי אוטופיה כזאת.

למעשה, הרי זה חזון שיש בו מרוח אחרית-הימים, שלום אשר אם נרחיב את ממדי משמעותו אנו יכולים לתאר בנפשנו נסיבות שבהן האומות מוותרות לא רק על משמעותם של גבולות מדיניים אלא אף על הגדרה ריבונית של מדינותיהן עצמן, ובתוכן של מדינת ישראל.

אלא שלא זו המסקנה היכולה להשתמע מן הדברים האלה כיום.

שכן המסקנה המשתמעת מכך כיום היא שאנו בוחרים להחזיק בשטחים אלה רק מפני שאין שלום בינינו והין הערבים.

שכן שעה שהדברים נשמעים כיום, בנסיבות הזמן ההווה והכרוך בהן, הרי ההד העונה כיום לדבריו אלה של בן-גוריון הוא לא הד אחרית-הימים אלא הד הסעיפים של החלטת מועצת-הבטחון. כיום מסייעים דברים אלה לא להגשמת חזון השלום העולמי וצדקתו אלא להמחשת צדקתה המדומה של החלטת ה-22 בנובמבר, אשר כולנו יודעים את משמעות הוויתור שהיא דורשת ואת משמעות השלום שהיא מציעה תמורתו.

ואילו מבחינה עקרונית אחרת מנוגדים דבריו אלה של בן-גוריון – "הייתי מחזיר הכל פרט לעיר-העתיקה" – לכל מה שטבוע וחתום בהכרת האומה ובתולדותיה לגבי מונח זה של שייכות אמיתית של השטחים הללו, שאם יש להחזירם למישהו מבחינה מדינית הרי רק לישראל יש להחזירם, כדרך שחזו והאמינו ותבעו גדולי חוזה התחיה הלאומית ובן-גוריון בתוכם.

בעוד אני כותב שורות אלו סברתי שמא כדאי לשלב כאן קטעים מספר מדבריו של בן-גוריון בענינים אלה, כפי שהם מצויים בספרים, אך מיד נרתעתי מפני דרך זו של "ציטוטים", שכן כל הוכחה כזאת של הבאת פיסקה זו או אחרת מתוך הנאומים והכתבים, רק תחליש את העדות העיקרית, את עדות כל דרכו ועמלו של בן-גוריון, העדות שמעידים בענין זה כל יסודי הוויתור הלאומית והאנושית, החל מעלייתו לארץ ואגרותיו הראשונות אל בית אבא ועד לעמידתו בשער נגד הוועדות המלכותיות השונות ומשפטיו עם העמים ועם קטני-אמונה מבית.

5

למען האמת היה עיקר צלילם של דברי בן-גוריון בשאלה זו לא צליל האוטופיה, אלא צליל המציאות הנגזרת. הוא קבע כי הערבים אינם רוצים שלום. השלום – אמר – אינו ריאלי כיום, ומשום כך יש לקום ולהתנחל ב"שטחים" ולעשות זאת מיד.

והרי על כך ממש נטוש הוויכוח, שאינו בשום פנים ויכוח-סרק, במידה שהוא חל על עקרון זכותו של העם על שטחים אלה וחוסר-זכותו לוותר עליהם מפני חישובי שעה.

עיקרון זה של צו תולדות אומה וצו בטחון – הפולמוס הנטוש סביבו אינו ריק, שכן עיקרון זה אינו חשוב פחות מאותו צו עקרוני אשר לשמו קידש בן-גוריון פולמוסו על עמדתה של ועדת השרים. אלא שאותה החלטה של ועדת השרים עודנה דבר שניתן לתקנו מבחינה עקרונית, ואילו בענין שבו אנו מדברים כאן, אם אנו מוותרים על זכותנו לגבי "שטחים" אלה, אין לכך תקנה עולמית.

בענין העקרוני הזה מוטב היה אילו שמעו גם משלחת ויצ"ו וגם הסטודנטים בהיכל-התרבות, וגם העם היהודי והעולם כולו מפי בן-גוריון לפחות מה ששמעו מפיו בשעתו הנציבים העליונים והוועדות

הבריטיות והבינלאומיות ואף המוסדות היהודים עצמם, החל מן הקונגרסים הציוניים ועד אחרון מוסדות "ההסתדרות", במשך כל דרכו מימי סג'רה ועד מלחמת הקוממיות ועד יום פרישתו מן השלטון. לא לוי אשכול ולא צמרת "העבודה" צריכים להיות עכשיו מטרה עיקרית למחץ הופעותיו של בן-גוריון. ראש הממשלה הנוכחי הולך ומתקרב – אולי יחד עם צמרת שלמה ועם תקופה שלמה – אל סוף הקאדנציה שלו, כשהעול הרובץ עליו והאחריות שהוא נושא בה מקהים את חודי הטרוניות שיש לנו כנגדו. עיקר דמותו עכשיו היא דמות היגיעה הרבה והמאמץ הרב – אשר התהייה והמבוכה אינן גורעות ממנו, אלא אף מעוררות לפעמים את רגש ההשתתפות והאהדה כלפיו – להיות המתווך וקולט-הזעזועים בין הנטיות השונות המתנצחות בממשלתו, וצריך להודות כי עמידתו דיבורו ושתיקותיו בסבך הזה מרתיעות מלהוסיף על מצוקותיו, בכברת-דרך זו שלפניו. דברי-המחץ של בן-גוריון, כדי להגיע אל מטרתם, צריכים להבקיע הצטברויות רבות מדי של בעיות העומדות על סדר-היום, ומשום כך, מהכרח, עושים דבריו רושם של התקפות שענינן אינו עיקר בשעה זו.

איני בא ליתן עצות, אך רצוני להביע את התחושה, הרווחת אולי בלב רבים, כי קולו של בן-גוריון צריך להישמע עכשיו אחרת, הן מצד הנושא והן מצד ההתכוונות.

קול של בן-גוריון, דווקא מהיותו עכשיו משוחרר מסייגי תפקיד רשמי ומחישובים אמיתיים או מדומים של מדיניות-חוץ, צריך להיות כיום הקול שיעיד קבל עולם כולו, קבל עמים ומעצמות, על עיקרי חייה וציווייה של האומה היהודית, שיחשוף מחדש את הקווים הגדולים של "הטיעון" היהודי – קווים שנתרסקו ונתעקמו – שיחשוף את מהות זיקת הארץ והעם, כדרך שעמדה וניטעה גם בהכרת האומות מאז ראשית ההתנחלות החלוצית, הקווים הגורליים, המבקיעים מבעד לצירופי נסיבות של מיפוי פוליטי, המציבים שוב לעיני העולם את מושג ארץ-ישראל כשלימותו, כצדקו וכאמיתו, עם הקשר שבינו ובין קורותיו של עם ישראל.

אין כיום אדם שהעולם יקשיב לו בענין זה כדרך שיקשיב לבן-גוריון. הימנעותו של בן-גוריון מכך גורעת ממלחמת העם מקור-כוח שאין רב ממנו ושלא היה מעולם נחוץ יותר.

6

אכן, אפשר שלא היה השבוע נאום מדיני חשוב יותר מזה שהשמיע שר-הבטחון בכנסת, שעה שהשיב לשאלתה של חבר מפ"ם בענין המדיניות המעשית בשטחים המוחזקים. נאום זה לא הכיל אמנם אלא עובדות ותזכורת של החלטות בענין שילובם של "השטחים" במדינת ישראל, על-ידי קישור רשתות קווי-מים וקווי-חשמל, על ידי שיתוף מפעלים, על-ידי פעולות-תברואה משותפות וכדומה. אך חשיבותה של תזכורת זו, גם מבחינה מדינית, עוד תסתבר כשווה את הרוגזות הפנימיות שהיא עוררה.

ביחוד על רקע שאר דברים של שר-הבטחון, שמתוכם אתה חש כי שילוב זה של השקיה ושל חשמל ושל חברות-תחבורה ושאר קשרים, נעשה לא על גבי לוח חלק אלא לפי קווי קשר ורשת של חיבורי עורקים ועצבים שבין השטחים הללו ובין הכרתו ותולדותיו של העם היהודי. תשתית זו, שהיא מן העזות בדברי ימי עולם, סופה להתגלות יותר ויותר.